”چۆن ناگوڵایی شارستانی، ئازادی دەپارێزێت و ڕێگری لە ستەمکاری دەکات”.. وەرگێرانی: سیڤەر محەمەد، کامەران ئاراز

”دەوڵەتان بوونیان هەیە بەناو ژمارەیان زۆر کەمە هەتا ترسناکبن ، ترسناکترین دەوڵەتان ئەو پیاو و ژنانەن کە ئامادەن باوەڕ بکەن وگوڵایەبن بەبێ ئەوەی هەرگیز لە هەڵەکاری باوەڕ و گوڵایەیان بپرسن.”

_پریمۆ لێڤی، ئاگربەستەکە.

ئایا کەمەگەیەکی گەشاوە و پێ ئاشتی ئەو کەمەگەیەیە کە لەسەر بنەمای گوڵایەیی تەواوەتی یاساکان و فەرمانڕەوایی دەوڵەت دامەزراوە؟ ئایا دەنگدان تاکە ڕێگەیە بۆ پیشاندانی نایەکزایی بەرامبەر سیاسەتمەداران و فەرمانڕەوایان؟ لە کاتێکدا سیستەمی قوتابخانەکان و میدیا مەشکمان دەشێنەوە تاوەکو ئەقڵیەتێکی گوڵایەیانەمان بە بکەنە خەڵات، ئەمەش لە کاتێکدا سیاسەتڤانان ئارەزووی گوڵایەیەکی تەواو کوڕانە دەکەن لە هاوڵاتیکان، بەناو مەژوو چیرۆکێکی تەواو جیاوازمان پێ دەڵێت سبارەت بە بەهای گوڵایەبوونی هەموو ئەو شتانەی پێمان دەگوترێت بیکەین. لەم وتارەدا ڕوونی دەکەینەوە ئەوە گوڵایەیکردنە، نەک گوڵایەینەکردن، کە دەبێتە گەورەترین هەڕەشە بە سەر مرۆڤایەتی، لە هەمان کاتیشدا تاوتوێی ئەوە دەکەین کە چۆن ناگوڵایەیی شارستانیانە کەمەگا بە ئازادی دەهێنێتەوە.

هەوارد زین لە پێتووکی ‘گوڵایەیی شارستانی کەشکەیە’ دەڵێت:
”کەشکە ناگوڵایەیکردن نییە بەڵکو گوڵایەکیکردنە.”

ویلهێلم ڤایچیش دەڵێت:
”پرسیارە بنچینەییەکە ئەوە نییە کە بۆچی خەڵک یاخی دەبن، بەڵکو پرسیارەکە دەبێت ئەوە بێت کە بۆ کەمەگا یاخی نابێت؟”

خوشکانی گریمک، کە ناسراون بە چالاکییەکانیان لەگەڵ بزووتنەوەکانی دژە کۆیلایەتی و دژایەتی ئازارچێشتنی ژنان لە سەدەی نۆزدەهەمدا بەم شێوەیە باسکە دەخەنە ڕوو:

"باوەڕی [دەکترین] گوڕایەڵی کوڕانە و شونکەتنی نابەجێی هەموو جۆرە دەسەاتێکی مرۆڤ ، بە کەمەایەتی و ئایینیەوە ، ئەوە دەکترینێکی زەرداریگەریانەیە [دیسپەتیزم.]"
_سارا گریمک، ئەنجەلینا گریمک. پەتووکی: "دەربارەی کۆیلایەتی و ئەبەلەسیەنیزم: وتار و نامەکان."

سەدەی بیستەم هەچنرانی ملیەنان لاشە لەسەر یەکتری بەخەوە بینی لە وەاتە فاشیست و سەسیالستەکاندا، ئەمەش بەگەیە بە ئەوانەی دەیانەوەت ببینن کە گەەایەەی دەتوانەت کوشتاری بکات. لە یەکەتی سۆڤیەت، کەمبەدیا، ئەەمانیای نازی، کەریای باکوور، چین، ئەوە ەاپەین و بەرهەستی نەبوو کە ملیەنان کەسی پەشکەش بە مەرگ کرد، بەکو گەەایەەی زیاد لە پەویستی خەک بوو بە دەسەات. گەەایەەی ئەو یاسایانەیان دەکرد کە نائاکاریانەبوون و ئەو فەرمانانەی سیاسەتمەدارانیان جەبەجێ دەکرد کە کەمەگای لەناو دەبرد. ئەم ئەزموونە تەقنەرەی ئەو وەاتانە وانەیەکی گرنگی فەرکردین، بەام سەد ئەفسووس زوو لە یادمان کرد: ئەوە گەەایەیە نەک گەەایەینەکردن کە تاوانە ەاستەقینەکەیە. هەروەکو پیتەر یوستینۆف لە ەەژنامەی نیویەرکەردا لە ساەی ١٩٦٧ ئەم وتەیە بە پەنووسەکەی دەنەخشەنەت:
"بە چەندین سەدە،مرۆڤکان سزا دەداران بە گەەایەینەکردن. لە [دادگایکردنی نازییەکانی] نەرمبەرگ، بە یەکەمینجار، مرۆڤکان لە پای گەەایەیکردن سزا دران، دەرئەنجامەکانی ئەم دەسیە کەنە ئەستا وا هەستیان پەدەکرەت."
_پیتەر یوستینۆج، ەەژنامەی نویەەکەر.

سەرەای ئەوەی دەبەت ئەو یاسایانەی کە دەبنە هەی ئیش و ئازار بە مرۆڤ بەتاوانکان وکەمەگا ەەتبکرەنەوە و گەەایەیان نەکرەت، بەام پەیەەوکردنی ئەم خاەە گەلەک ئەستەم دەبەت بەتایبەتی لە وەاتەکدا کە تەتالیتاریزم [دەسەاتەکی داپەەسەنەر] ەەچوو بەتە ناو قوەایی کەمەگاوە. لەگەە حوکمی زەرداریشدا دانیشتوانی وەاتەکە بەکۆیلە دەکرەن. سەرەتا لە ریگەی پەوپاگەندەی بەردەوام مەشکی خەکی بەکۆیلە دەکرەت، دواتریش کۆیلەکردنی فیزیکی لە رەی چاودەریکردنەکی بەوچان، هەزەکانی پەلیس و سیستەمی دادوەری کاری سەرەکیان دەبەتە هیشتنەوەی خەک لەژەر ەکیفی دەسەات. لەژەر ئەم ەەوشە سەرکوتکاریانەی حوکمەتەکی سەنتەاڵی دەسەاتی ەەهاخوازدا، ناگەەایەبوون وەکو کردارەکی پاەوانیانە دەبەت کە دەکرەت پاەوانەکە ەاستەوخە بە ژیانی باجەکەی بدات. ئەویە وا دەکات

گوڵایەنەکردن سەختتر بێت لە ژێر دەسەڵاتێکی زەرداردا بریتییە لەو کاتەی کە هەموو بوارەکانی دارایی خستەتە ژێر کۆنترۆڵی خۆی.، هەر بۆیەشە ئابووری دەتە نزمترین ئاست. لەمەشەوە پەداویستییە گرنگەکانی بەڕێکردنی ژیان کورت دەهێنن، وە کاتێک کەسێک برسییە دەزینەوەی خواردنە نەک یاخیبوون لە ستەمکار کە لە پشتەوەی مەشکیدا هاتوچۆ دەکات. تیەدەر داڕیمپە ڕوونی دەکاتەوە:

”لە دەسەلاتی زەرداریدا [تۆتالیتاریانیزم] کورتهێنانی کاڵاکان، بە پەداویستییە سەرەتاییەکانیشەوە، نەک شکست بگرە خاڵێکی باش بووە بە باڵادەستەکان. ئەم کەمایەسیانە بریتی نەبوون لە ڕێکەوتێکی ئەو تەقاندنەی ئەوان، بەڵکو یەکێکە لە کەرەستە هەرە باشەکانیان. نەک تەنها کەمی ئەم پەداویستیانە سنووری میشکی خەڵک لەسەر گۆشت و نان دەهێنێوە، بەڵکو وزە و ئاگاهیان ئاڵاستە دەکات بەشێوەیەک کە کات نەمێنێت بە یاخیبوون و هەڵگەڕانەوە. هەر ئەم نەبوونییە وا دەکای کە خەڵکی زەر بە ئاسانی و هەرزانی سیخوڕی بەسەر یەکدیدا بکەن و بەرامبەر بەیەکیش سە لە ناپاکی نەکەنەوە…”

_تیەدەر داڕمپە، کۆنارە بەرێنەکانی ماکس: گۆشتەکانی وەاتێک کە بزر دەبێت.

سا کەواتە گوڵایەنەکردن بریتی نییە لە دەرمانی پەپەستی زەردارەکی تەواو گۆشکردوو. بەڵکو ناگوڵایەی بریتییە لە ڕێگری و خەپارەزی لە بەرەو پیری ستەمکاری و دیکتاتەری ڕەیشتن. بەڵام بە ئەوەی بە سەرکەوتووانە ئازادی بگەڕێندرێتەو بە کەمەڵگایەک کە مەترسی لە دەستدانیان هەیە، ناگوڵایەی پەویستی بە پشتگیرییەکی تەواو بەرفراوان هەیە. بە واتایەکی تر گوڵایەنەکردن دەبێت فەمەکی شارستانیانە وەربگرێت. کاتێک تاکێک ناگوڵایە بە تەنیا، ئەمە وەکوو ڕەتکردنەوە، سەرپەچی و ناکەکیەکی کەسییە. هەرچی ناگوڵایەبوونی شارستانیانەیە، لە سەرەکی ترەوە، بریتییە لەوەی کاتێک خەڵکی بەشێوەیەکی ئاشکرا و گشتی گوڵایەنابن. ئەم گردبوونەوە ناگوڵایەیانە ناردنی پەیامەکە بە دەسەڵاتداران کە هیچ دەسەڵاتدارێک نییە بیەوە بیبیستێت: خەڵکی چیدیتر لەیان ناترسێت، چیتر ڕەزیان لەناگرێت، و چیدیکە ئامادەنین گوڵایەیان بن. پەیامەکە بەوەی چیدیکە ئەم شیوازە لە حوکمرانی مایەی پەسەندکردن نییە. گەر خەپیشاندنا بریتی بێت لە داواکردنی ئازادی، گوڵایەنەبوون بریتییە لە بەدەستهێنانەوەی ئازادی، هەروەکو جۆن مورای ڕەتبارت دەڵێت:

”بەرگری جەماوەری ناتوندوتیژیانە وەک ئامرازێک بە لابردنی

ستەمکار، ڕاستەوخۆ لەوەو سەرچاوەی گرتووە کە ڕەوایەتی هەر هێز و دەسەڵاتێک بەندە بە پەسەندی خەڵکەوە، هەر بۆیە ئەگەر دەسەڵاتێکی ستەمکار لەسەر پەسەندی جەماوەر بینا کرابێت، ئەوا لەسەندنەوەی ئەو متمانە و پەسەندییە دەبێتە لادانی ستەمکارییەکە. هێز و کێشی دەسەڵاتی ستەمکار لە ڕەگەی ئەم جۆرە شەشە ناتوندوتیژانەیەوە دادەووخێت."
_جۆن مورای ڕەتبارت، سەرتایێک بە ڕامیاری ناگونجاوی.

بەڕام چۆن کەسانی پەویست بەخەبەر بهێنرێنەوە بە ئەوەی گرنگی گونجاوینەکردنی ئەو یاسایانەی کەمەگا تەفروتونا دەکەن ببینن؟ بە واتایەکی دیکە، چی دەبێتە هۆی ئەوەی ناگونجاوییەکردنەکی شارستانیانە درووست ببێت تاوەکو ستەمکارێک لەناو ببات؟ یەکێک لە تاکتیکەکان دەشێت بەکارهێنانی ئەقڵ، لۆژیک و ئاگیومەنتاسیۆنە تاوەکو خەڵکی گشتی هۆشیار بن دژی فریوخواردن، هەڵخەڵەتاندن و درۆ کە بەکار دەبردرێن تاوەکو بیانکەنە مەگەل بە دەسەڵاتە تۆتالیتاریەکەیان. ئەم ڕەگایە دامەزراوە لەسەر ئەو بیرکەیەی ئەگەر ڕاستیەکان بخرێنە ڕوو و پەوپاگەندەکان هەڵبوەشێنرێنەوە، ئەوا خەڵکی زیاتر بەرهەڵستی دەکەن و زنجیرەکانیان تەکدەشکێنن.

وەلە پشتبەستن بە ئەقڵ و بەڵگە خستنەڕوو تەنها کار لە میشکە کراو و وەرگرەکان دەکات، و کاتێک ستەمکاری لە ڕگشەسەندنداید مەشکانەکی لەم شێوەیە زەر کەم دەبنەوە. لەبری ئەوە ترس، توڕەیی، نادڵنیایی، سەرلەشێوان وئەم سەزانە بە توندی پەرەدەستێنن و هەزی هەزر سنووردار دەکەن.

"زەرینە ئەو تەگەیشتن و ڕەگنگدانەوانەی ناخی تاک تەکدەشکێنن کە هەشتا ئەگەری بوونیان هەیە، ئاگیومەنت و بەڵگەهەنانەوەی ئەقڵی و لۆژیکی تەنها کاتێک چاوەڕێی سەرکەوتنی لیدەکرێت. گەر ئاستی هەست و سەزی کەسەکان پلەیەکی بەرزتریان تەنەپەڕاندبێت. ئەگەر پلەی گەرمی سەز و هەستی کەسەکان بەرزتر بێتەوە، ئەوا ئەگەری بیرکردنەوەی لۆژیکی ژاریگەری نامێنێت و لەبری ئەو دروشم و ویستی فانتازیای ناڕاست شوێنیان دەگرێتەوە. وەکو بەیت دەسەربەسەرداگرتنەکی کەمەڕ دەروونی جەماوەری دێتە کایەوە کە دەکرێت زەر بەخەرایی بگەڕێت بە پەتایەکی دەروونی جەماوەی."
_کاڕە یونگ، شارستانیەت لە گەڕاندا.

ئەم تەڕامانەی کە خەڵک بیان هەیە ببنە بەرهەڵستکاری لۆژیک و بیرکردنەوە لەلایەن نووسەر 'ئەلی ویزەوە' ئاماژەی پێدراوە کاتێک

سەردانی سۆفیتی یەکگرتوو دەکات ئەمە دەنووسێت:
”لەژێک لەرە هیچ کەمەکەکت ناکات. تە لەژێکی خاوەنی لەژێکی خەتیت و ئەوانیش هی خەیان، و ئەو مەودایەی لە نەوانتاندا هەیە پردی وشە نایانگەیەنێت بە یەکتری.”
_ئەلی ویزە

ئەوەی لە وشە و ئاگیومەنت پەویستترە بریتییە لەو تاکە جوداخوازانەی کە چالاکییەکانیان دەبەتە نموونەی پاپەوەنەر بە دامەزراندنی بزوتنەوەی گەورەتری گەلایینەکردنی شارستانیانە. هەزی هەبوونی نموونەیەک کە چاوی لەبکرێت هەمیشە بادەستە لەوەی لە توانایدایە کاریگەری درووست بکات. کاتێک خەلکی دەبینن کەسێک ئامادەیە ووبەووی مەترسی ببەتەوە لە پەناو پارەزگاریکردن لە بیروباوەڕی، و وشە و کردارەکانیان بە یەک دژوەژ نین، ئەوا متمانە و ڕوایەتی زیاتر دەدەن بە پەگەکەیان. هەرچەندە بەی هەیە نموونەی جوداخواز و بەرهەڵستکار نەبەتە بە خەبەرهەنانەوەی ئەو کەسانەی کە خراپ کوڕاییان داهاتووە بەهەی ئەو کەت و بەندانەی زیندانیان کردوون، وەلە کاریگەریەکی بەهەز دەخاتە سەر زەرینەی ئەو کەسانەی کە لەسەر قەراغی بەرژینەکەن و بیردەکەنەوە لەوەی چی بکەن. بەڵام بە نەبوونی ژمارەیەکی کەم لەو چاونەترسانەی کە ئامادەن ببنە نموونە بە ئەوانی تر، ئەم دیلەمای زیندانییە هەر لە بووندا دەبەت: کەس ئامادە نابەت کە ببەتە یەکەمین کەس بە ئەوەی گوێایەڵ نەبەت، هەر بەیەشە هەمووان بە هیچ جوڕە و ئامانجێک دادەنیشن و هیوای ئەوە دەخوازن کە ئەوانی دیکە کەمەگایان بە ڕزگار دەکات:

”زەرەک لەوانی تر لە من باشترن، بە توانا و کاریگەرترن وەک لە من. ژمارەیەکی زەر لە کەسانی ڕح-بەرز هەدەبەزنە سەر ئاستی ئاسە،. ئامادەن بە شەش، تاوەکو بتوانم بە ئاسانی پشکشە بکەم: کەسێکی دیکە هەیە کە لە باتی من چالاکی بکات،. بگرە لە من باشتر.”
_ فرەدریک گرەس. گوڕایینەکردن.

بەڵام ئەو پرسیارەی کە یەکەمین بزوەنەری بوون بە نموونە بەرکەوتنی لەگەڵی دەبەت بریتییە لەمە: چ کاتێک گونجاوە بە گوڕایینەکردن؟ خەی ئاسانە بە گوڕایینەکرد کاتێک بزووتنەوەیەکی گوڕایەنەبووی شارستانی هاتەتە کایەوە و ڕووی خەی وەرگرتووە، بەڵام ئەو بەرهەڵستکارانەی لە دەستپێکدا بوونیان هەبوو توشی ئاستەنگی سەخت دەبن. ئایە گوڕایەنەبوون شایەنی ئەوەیە لە پەناویدا ووبەووی مەترسی ببیتەوە؟ ئایە کرداری گوڕایەنەبوون گەیشتەتە ئەو ئەندازە نامەلەیەی کە ازیبوونت

پەی بریتی بێت لە تەوەگلان لە کاولکردنی کەمەلگا و ئازاردانی ژیانی بێتاوانەکان؟ هەر کەسێک دەبێت بە خەی وەامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، وەلە زەرجار وەامی ئەم پرسیارانە لە ناخمانەوە هەدەقوەن، وەک فەرمانێک لە ویژدانەوە:
" یشەی وشەی "ویژدان" پەمان دەەت کە وشەکە بریتییە لە فەەمەکی "زانین"... خەسەتی "ویژدان" بریتییە لە زانینی ئەو، یان دەنیابوون لەو، بەهای سەزی ئەو ئایدیانەی هەمانن سەبارەت بە هەکاری ئەو کردارانەی کە دەیکەین."
_کاەە یونگ، کەمەەگا لە گەەاندا.

ویژدان دەخەکی هەستییە، فەەمەکی زانینی غەریزیانەیە بە پەیبردن بە دروستی و نادروستی کردارەک. یەکەک لە بەناوبانگترین نموونەکان کە تەیدا کەسەک پشت ببەستەت بە ویژدانی تاوەکو کرداری گوەایەنەبوون بەجەبگەهەنەت، سەکراتە. سەکرات لەلایەن ٣٠ ستەمکارەوە فەرمانی پەکرا کە پیاوەکی بێتاوان دەستگیر بکەن و پەلکەشی مەرگی بکەن. وەلە سەکرات بە کوەرانە بە گوەی ئەو ستەمکارانەی نەکرد، لە کاتەکدا کە ئەوان دەسەاتی ژین و مەرگی ئەویان لە ژەر دەستدا بوو. لە باتی سەر بە ئەوان بلەقەنەت، سەکرات گوەی لە ویژدانی گرت:
"سەکرات گوتی ' ئەو سی دەسەاتدارە پەیان اگەیاندم و فەرمانیان پەکردم کە لیەنی سەلەمانیا دەستگیر بکەم و اپەچی مەرگی بکەم .... کەچی من دووپاتمکردەوە لە ەگەی کردارەوە نەک تەنها وشە کە مەرگم لەلا گرنگ نییە ... بەکو تا سەر ئەسقان ئەوەم لەلا گرنگە کە هیچ شتەکی نادادپەروەرانە و ناپیرەز بە ئەنجام نەگەیەنم... ئەو حوکمەتە بەو هەموو هەزیەوە من ناترسەنەت تا وەکو شتەکی نادادپەروەرانە بکەم... بەسادەیی ەی ماەوەم گرت."
_ئەفاتوون، پەزش.

دەسپەکی هەر ەژ-بە-ەژەکی ژیانمان، ویژدانمان وا ئارەزوو دەکات کە بەهەمنی بدوەت و زەربەی جارەکانیش ئەو پەیامانەی دەینەرەت ناەونن. بەام ئەمە بە سوودی ئەو کەسەدا دەشکەتەوە کە دەیەوەت بەیار بدات لەوەی ئایە گوەایەنەبوون بووەتە هەبژاردە درووستەکە. هەروەکو ئەوەی یونگ ئاماژەی پەدەدات، لە کاتەکدا زەرەک لە دیلەما مەالییەکانی ژیان تەنها چرپەیەک لە ویژدانەوە بەدەست دەهەنن، لە هەندەک کاتیش هەن کە ویژدان بەوونی و بە بەندی دەتە گە، تەنانەت وا دەردەکەوەت کە دەنگی خودا بێت یان هەروەکو یونگ لە 'شارستانیەت لە گەاندا' نووسیویەتی:

”لە سەردەمانێکی لەمژینە خێکی ویژدان بە پێسەیەکی دەروونی تەنەگەیشتبوون، بێکو ئەوان بە دەستتەوەردانێکی خودایانە دەیانبینی؛ هەر بێاستی پێیڤکانی ویژدانیان… بە دەنگی خودا دادنا. ئەم بەچوونەش ئەوەمان پێشان دەدات کە بەها و مانا لە ابردوو و ئێستاشدا وابەستەی ویژدانن… ویژدان… فەرمان بە مرۆڤ دەکات کە گوێایەڵی ئەو دەنگی ناخی بێت تەنانەت ئەگەر زیانیشی پێبگەیەنێت.”

_کاڤ یونگ، شارستانیەت لە گەڕاندا.

گەر ویژدان فەرمانمان پێبکات لە گوێایەڵیکردنی یاسا نادادپەروەرەکان بوەستین و گەر هەر کاتێک گوێایەڵبووین کەچی توشی هەستکردن بە قەز و تاوان هاتین، ئەوا ڕووبەڕووی هەڵبژاردەیەکی قورس دەبینەوە: یان گوێایەڵی ویژدانمان دەبین و یاخی دەبین، یان گوێایەڵی ستەمکاران دەبین و ناپاکی بەرامبەر بە خەمان دەکەین. ئەو ژن و پیاوانەی کە ناخیان بەند دێتە گە دژ بە پێدابوونی ستەم، ئەگەری زۆرە وەکو یاخی و بەرهەڵستکار هەنگاو بە پێشەوە بنێن و ئەمە ئەو کاتەیە کە لەرەی هاوبەشی ویژدان پەرش و بڵاو دەبێتەوە بە ناو کەمەگادا و ئەگەری هاتنە کایەی گوێایەنەبوونی سڤیلانە بەرز دەبێتەوە. سەرتا بانگی ویژدان لەلایەن ژمارەیەکی کەمەوە وەڵام دەدرێتەوە، وەلی ئەم کەمینەیە دەبنە نموونە بە ئەوانی دیکە. ئەگەری ئەوەی ژمارەیەکی پەویست لە خێکی دوای ئەمانە بکەون و بەردی بناغەی بزووتنەوەیەکی گوێایەنەبوونی شارستانیانە دابنێن دەکەوێتە سەر ئەوەی تا چەند خێکی تامەزرۆی ئازادین بەراورد بەوەی تا چەند سایکۆلۆژیانە لە ڕەگەی ترس، ڕق و شەڕانەوە کە چنراوی دەستی ستەمکارانن دەستەمکراون. هەرچەنێک بێت، ئەگەر لەو کەمەگایەی تێیدا دەژین، ستەم بێت و لە دەرگا بدات، ئینجا ویژدانمان فەرمان دەربکات لەوەی بوەستین لەوەی سەر بلاقنین بە تاوانی گوێایەبوون ئەوا پەویستە ئەم وتەیەی ‘هەنری دەیڤد تەرە’ لەبەر چاو بگرین:

”گوێایەنەبوون بناغە دروستەکەی ئازادییە. گوێایەکان کەیلەن.”

_هەنری دەیڤد تەرە، گوێایەنەبوونی شارستانیانە.

وەرگێڕانی: سیڤەر محەمەد، کامە ئاراز

https://academyofideas.com/2020/12/how-civil-disobedience-safeguards-freedom-and-prevents-tyranny

سەرچاوە:

کازمیش باجەکەی دەدات.. شوانە حەسەن ئەبوبەکر

سیاسەتی ئەمەی دراوی وڵاتان کارکردنە بە بەرزکردنەوەی نرخی دراوی نیشتمانی لەبەرامبەر نرخی دراوە بیانیەکان، ئەگەر لەحاڵەکدا سیاسەتی داشکاندنی نرخی دراوی نیشتمانیش لای هەندە لە وڵاتان پەیڕەوبکرێت ئامانجی پشتەوەی سیاسەتەکی ئابوریە، بەڵام لەعەراقی نوێ سیاسەتی دراوی تەواو پێچەوانەیە، حکومەت لەبودجەی (٢٠٢١) دا سیاسەتی بەرزکردنەوەی نرخی دۆلاری لەبەرامبەر دینار داشتوە، بەڵام ئەم سیاسەتە گرفتەکەی ئەوەیە کەهەگری ئاقارەکی دارایی ڕووتە، بەجەرەک ئامانج لەداشتنی تەنیا پەکردنەوەی کورتهێنانی داراییە و دورە لەهەموو ئاقارەکی ئابوری چونکە:

١- وڵاتان کاتێک ڕووبەڕوی کورتهێنانی دارایی دەبنەوە لەبودجەدا هەندە جار پەنا بە بەرزکردنەوەی نرخی دراوی بیانی دەبن بەئامانجەکی ئابوری، چونکە کاتێک نرخی دۆلار لەبەرامبەر دراوی نیشتمانی بەرزدەبێتەوە ئەوکات نرخی هاوردەکان بەرزدەبێتەوە، حکومەت بەپلانێکی عەقڵانی ئابوری کاردەکات لەهەگەی هاندان بە بەرزکردنەوەی وەبەرهێنانی ناوخۆ بەدیل بە هاوردەکردنی کاڵای بیانی دروست بکات و وڵات لەوڵاتێکی بەکاربەرەوە بکات بەوڵاتێکی بەرهەمهێن، ئەم سیاسەتەش ئەمە لەلایەن وڵاتانی تورکیا و ئێران پەیەوو دەکرێت بەئامانجی بوژانەوەی ژێرخانی ئابوری وڵاتەکانیان و وەک دەرچەیەکیش بە کەمکردنەوەی کاریگەریە نەرێکانی سیاسەتی ئابوقەدانی ئەمریکی و ئەوروپی لەسەریان.

٢- لەوانەیە هەندە جار داشتنی ئەم سیاسەتە عەقڵی گەمارۆدانی کەین و حەواڵەکردنی دۆلاری لەلایەن ژمارەیەک لەوڵاتانی دراوسێ و ئیقلیمی لەپشت بێت، چونکە هەمیشە ئەو وڵاتانەی ڕوبەڕوی گەمارۆی ئابوری ئەمریکا دەبنەوە بە پەکردنەوەی پەداویستی ناوخۆییان و ڕەگری کردن لەزیاتر بەرزبونەوەی نرخی دۆلار لەبەرامبەر دراوی

نیشتمانیان لەوانەکانیان پێنا بە کڕینی دۆلار لەو وڵاتانە دەبێن کەنرخی دۆلاری تیادا هەرزانە، بەنمونە ئێران بە پەکردنەوەی بەشێک لە پەداویستیەکانی لەدۆلار ساڵانەکە پێنا بە کڕین و حەواڵەکردنی دۆلار دەبات لەبازاڕەکانی عێراق بەوپێیەی نرخی دۆلار لەبازاڕەکانی عێراق هەرزان بووە.

مادامەکی سیاسەتی بەرزکردنەوەی دۆلار هیچ پلانێکی ئابوری عەقڵانی نیە و سیاسەتێکی دارایی ڕوتی ڕاژە، بەیە ئەم سیاسەتە جێکەوتە سلبیەکانی زیاتر دەبن لە ئاقارە ئەرکانی لەسە کەمەگەی عێراقی، لەجێگەی ئەوەی هەکار بە بە بەرزکردنەوەی بەرهەمی ناوخە هەکارێک دەبە بە بەرزکردنەوەی کاڵا هاوردەکراوە بیانیەکان لەسەر هاوڵاتیان، بەڵام بیرمان نەچێت بەرزبونەوەی نرخی دۆلارو نرخی کاڵاکان بە جێکەوتەی سیاسی نیە و لەکەتایدا شقامێکی توەتری عێراقی دروست دەکات و سەرئەنجام کازمی و لیستەکەی وەک داڕژەری ئەم سیاسەتە لەهەبژاردنی داهاتوودا بەقورسی باجێکی دەدەن و لەبەرامبەریشدا سەدریەکان بەرهەمی ئەم توەیە دەچننەوە.

(پیاوەك لە شختە) ی سەران محەمەد چاپکرا

لەگەڵ سەرەتای ساڵی نوەدا پەتووکە شیعری (پیاوەك لە شختە) ی شاعیر سەران محەمەد بەاوبووەوە، بە قەوارەی مامناوەندیی و لە دووتوەی ٢٠٦ لاپەڕەدا کەمەڵە شیعرێکی نوە و فرە ڕەهەند لەخە دەگرێت، ئەم کەمەڵە شیعرە لە دوو بەشی کوردی و ئینگلیزی پێکهاتووە، ڕەخنەگرو شاعیر ئەمریکی بەناوبانگ (دانیاە بریك) لە پەشکی بەشە ئینگلیزیەکەدا نووسیویەتی:
" کاریگەربووم بەم قەسیدانە، لەیانەوە فەربووم، خوەندنەوەو دیراسەکردنیان گەشیان پە بەخشیم، ئەم قەسیدانە دەبێت بخوەنرێنەوە، چونکە ژیانمان بەرەو پەش دەبێن".

لە کوێم.. جەلالی میرزا کەریم

وێاتەکەم.. ئافرەتێکە،
مەمکەکانی.. دوو دەریاچەی پڕ زووخاوە
((منیش هێشتا، شیرە خۆرەم))

- دایە! لە کوێیت؟
دڵدارەکەم.. سنوورێکە،
بست بە بستی بە تەلبەندی پەشیمانی داچێنراوە
((منیش تازە هەرزەیەکی ئەو ڕۆژەم کە نامەی دڵداریی تری
تیا سووتێنرا
پێغەمبەری تیا فڕێشرا))
- خوایە! لە کوێیت؟
دایە! پێیان وتم: ئەمریت!
وتم: لە کوێیت؟
کاتێ.. مردم؛ پێیان وتم:
لە نێوانی ڕۆگای دۆزەخ و بەهەشتا
کامیان ئەگریت؟
وتم: هیچیان..
چونکە لەناو زامەکانی نەخشەی لەشتا
بەغدا و تاران..
ئەستەمووڕ و شامیش گەڕام،
هەر نەمزانی ئاخێ لە کوێیت؟

خوایە! پێیان وتم: ئەژیت!
وتم: لە کوێیت؟
کاتێ فەرمان درا بژیم.. پێیان وتم:
لە نێوانی باخی خەم و بیابانی پێکەنینا؛
چ لایەکیان هەڵئەبژێریت؟
وتم: هیچیان..
چونکە لەناو تابلۆکانی خەوبینینا
بێ تۆ گەڕام

□□ی مەرگ و ژینم لە ون بوو،
دە پێم بڵێ.. ئاخە لە کوێیت؟
لە شوێنەکم..
جێی هەناسەم نابێتەوە.
لە شوێنەکم..
پەنجەرە بە پاساری دە ناکرێتەوە.
لە شوێنەکم.. بە ناونیشان
نازانم ژیانە.. یاخود □□گای نەمان؟

تەنیا خەمم،
نازانم.. کام □□گا ئەمبا؟
کام □ەشەبای ئاگراوی هەمئەگرێ؟
کام شمشێری ژەنگ هەگرتوو هەمئەد□□؟
□استە.. مەمم،
بەهام.. کام ژیلەمۆی فرمێسك هەمئەکا.

دەنگم.. لەگەڵ شێپەی خوێنی
چوارده ساڵەی چڕی ئاواتەکانمانا..
لە کاروانی خەمی گوێی
نەورێزا □ەنگ ئەداتەوە.
□ەنگم.. لەگەڵ □وخساری □□ی
دوانەهاتووی ماندووانا..
لە کەروێشکەی کەژاوەی مەرگی نیگارا،
دەرگای بەستی تەوژمی خەر ئەکاتەوە.
ژانم.. لە توڵی بزەی لەوا،
سوێی داهاتووم ئەخواتەوە.

ئەمجارەش تووڵە□□ی کۆی هیوا ئەگرم،
گیانم.. لەناو گ□□ی خەیدا،
چەکی مردووم ئەشواتەوە؛
هەوراز ئەبەم.

1975

دەزینەوەی پێکوتەی کۆرۆنا لە دیدی موسڵمانەکانەوە.. ئارام حەمەساڵح

هەروەکوو پیشەی هەمیشەییان موسلمانەکان هەردەم عەودالی گەردیلەیەك لە زانست و داهێنان و پێشکەوتنن بێ ئەوەی وەکوو لەزگە بینوسێنن بە دینی ئیسلام و قورئان و شەریعەتی ئیسلامەوە،لەم سێنگەیەوە ئەگەر ئەو داهێنان و زانستانە لە ولاتانی ئیسلامیدا بێت یان لەهەر گۆشەیەکی ئەم دنیایەدا بێت لایان گرنگ نییە ، گرنگ ئەوەیە کەبەپەلە ئایەتێکی قورئانی بێ بدەزنەوە ووەکوو سەرچاوەی زانستەکە یان داهێنانکە لەبەرچاوی عەوام وێنای بکەن و بیکەن بە بنەشتەخۆشەی سەرزمانیان لێرەوە هەوێو تێکۆشانی سەدان پرۆفیسۆر و زانا و پزیشك کەرەتی سفر بکەن و هەمووچاکەو لایەنە پۆزەتیڤەکانی زانستەکە بگەڕێننەوە بێ ئیسلام !
هەبەتە گۆڕانەوەی زانست و تەکنەلۆژی بێ تێکستە ئاینییەکان کارێکی نوێ نییە و جولەکە لە مێژە دەستی داوەتە ئەم کارە قێزەونەو موسڵمانەکانیش دەقاو دەق کۆپیان لەبەر گرتۆتەوە ، واتەر ئیسحاقسێن کە نووسەرێکی ئەمریکی جولەکەیە هەوڵێکی زۆریدا کە وا لە خەڵك بگەێنێ کە ئاینشتاین باوەی بە خوداو دینی جولەکە هەبووە ، خۆشبەختانە کاتێك کە دوا نامەی دەستخەتی ئاینشتاین دەزرایەوە تەواو پێچەوانەکەی دەرچوو لەو نامەیەدا ئاینشتاین هەموو کتێبە دینیەکان بە چیرۆکی مندالانە دەچوێنێ !

کۆمپانای فایزەر PFizer
کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو ٤٨ سالە دامەزراوەو نزیکەی ١٥٠ سەنتەری هەیەو لە شەش ولاتدا لقیان هەیە ، تەنها لە ئەمریکادا ٣٩ سەنتەریان هەیە وسەنتەری سەرەکیان لە شاری نیۆرکە ، نزیکەی ٨٨٠٠٠ فەرمانبەریان هەیە، قازانجی سالانەیان دەگاتە ٥٤ بلیارد دۆلار .

کۆمپانیای بایۆنتێك BioNtech
کۆمپانیایەکی ئەمانیەو ١٢ سال لەمەوبەر لەلایەن دوکتۆر ئۆگەر ساهێن و دوکتۆر ئوزلێم تورێجی هاوسەریەوە بەهاوبەشی لەگەڵ دوکتۆر

کریستۆف هوبەرەوە دامەزاروە ، لە ئەستادا نزیکەی ١٣٠٠ کارمەندیان هەیە، دوکتۆر ساهێن بەرەگەز تورکەو لەتەمەنی ٤ ساڵیەوە لەگەل خێزانەکەیدا چۆتە ئەڵمانیا ، دوکتۆر تورچیش لە ئەڵمانیا لەدایك بووە .

کۆمپاناو مۆدێرنا Moderna

کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو دەسال لەمەوبەر دامەزراوە لە ئەستادا ٨٣٠ کارمەندیان هەیە و بنکەی سەرەکیان لە هەرێمی ماساچوستە لە ئەمریکا، لەم کۆپمانیایەدا یەك کەسی بە رەگەز لوبنانی و یەك کەسیشی بەرەگەز ئەرمەنی تێدایە .

پوختەی باسەکە

هەریەکە لە کۆمپانیاکانی فایزەرو بایۆن تێك و مۆدێرنا دەیان هەزار کەس کاریان تێدا دەکەن لەناو ئەمانەدا زیاتر لەهەزار دوکتۆر لە هەموو بوارە جیاوازەکانی زانستی پزیشیکی بایۆلۆژی و مایکرۆبایۆلۆژی وکیمیای ئۆرگانی و....هتد سەرقاڵی لێکۆڵینەوەو تاقیکردنەوەن زۆربەشیان هەڵگری شەهادەی دوکتۆراو بەرزتریشن لەو بوارانەدا، پسپۆڕ و شارەزای ئەوتۆیان تێدایە خاوەنی نیو سەدە ئەزموونە لەو بابەتانەدا ،بە هەول و هیمەتی ئەو هەموو پرۆفیسۆرو زانستوانانە لەپاش ماندووبوونێکی زۆر کە نزیکەی ١٠ مانگی خایاند توانیان پێکوتەی کۆرۆنا بەرهەم بهێنن ، مەخابن موسڵمانەکان هەول و تەقەلای ئەو هەموو زاناو دکتۆرە بەڕێزانەیان بەهەند وەرنەگرتوو چاویان تەنها دوکتۆر ساهێن ودوکتۆر تورچی و بینی ، بەپەلە ماکینەی پروپاگەندەی ئیسلامیان خستە گەڕ و بەهەموو دونیادا بڵاویان کردەوە کە دەزە رەوەی پێکوتەی کۆرۆنا موسڵمانە ئەمە لەکاتێکدا کە هێشتاش نازانن ئایا ئەو دوو کەسە تەنها بەپێی ناسنامە و شوێنی جێگرافییان موسڵمانن یان نا ! نازانرێ کە ئایا ئیسلامەتی دەکەن و دیندارن یان نا ! دوکتۆر ساهێن بە ٤ ساڵی چۆتە ئەڵمانیاو دوکتۆر تورجیش لە ئەڵمانیا لەدایك بووە ، لەموسڵمانان دەپرسم ئایا دەبێ ئیسلام چ ڕێگەیەکی لەمەدا هەبێت ؟ ئایا ئەگەر لە تورکیا ژیان و گوزەرانیان بەسەر بردبا هەر هەمان زانستوان دەبوون ، یان لەوپەڕی و هەژاری و بێدەرامەتیا ژیانیان بەسەر دەبرد هەروەکوو داك و بابیان !گریمان لەسەدا سەد موسڵمانن ، هێشتاش کارەکەیان لە دووروو نزیکەوە پەیوەندی بە دینەکەیانەوەڕ نییە و ئیسلام نەبۆتە هۆی دۆزینەوەی پێکوتەکە و هیچ کەڵکیان لە ئیسلام وەرنەگرتووە .

لێرەدا سوپاس و ستایش و پێزانین دەگەڕێتەوە بۆ سیستەمی سۆکولاری ئەڵمانی و ئەمریکی و سیستەمی خوێندنی ئاکادیمی بەرزو زانکۆکانی ئەڵمانی و ئەمریکی کە زانست و پەروەردەیان کردووە بە پێوەر بۆ

مرۆڤ و هەلی خوێندن و پێشکەوتنیان بۆ هەموان ڕەخساندووە بەبێ جیاوازی دین و ڕەگەزو نەتەوە و ڕەنگی پێست نەك بۆ ئیسلام !

سەرنج : زانیاریەکانم لە ماڵپەڕی فەرمی هەرسێ کۆمپانیای ناوبراوەو وەرگرتووە .
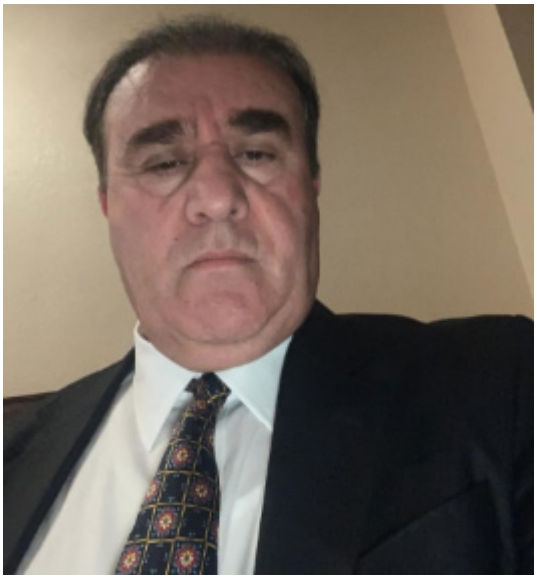
ئارام حەمەساڵح